

Γ. Μ. Βιζυηνός «Στους δρόμους της λογοσύνης. Κείμενα γνώσης, θεωρίας και κριτικής» Φιλολογική επιμέλεια Παν. Μουλλάς Επιλεγόμενα-Υπόμνημα Βεν. Αποστολίδου-Μάρτζ Μ.Ι.Ε.Τ. Δεκέμβριος 2013

Εκκινώντας από τον τίτλο του βιβλίου, να παρατηρήσουμε ότι η λέξη λογοσύνη αποσιώζει από πολλά λεξικά της ελληνικής. Δεν την καταγράφει ούτε το Δημητράκου ούτε του Τριανταφυλλίδη. Την αποθησαυρίζουν Κριαράς, Μπαμπινιώτης, με τη διπλή σημασία της πνευματικής καλλιέργειας και της λογιότητας, όπου, αυτήν τη δεύτερη, την ερμηνεύουν ως την ιδιότητα του λογίου. Λέξη, που, ως επίθετο, σημαίνει μορφωμένος, καλλιτεργημένος, και ως ουσιαστικό, τον απασχολούμενο με τα γράμματα. Ο Μπαμπινιώτης προσθέτει, ότι χρησιμοποιείται κυρίως για την εποχή από την Αναγέννηση μέχρι και τον 19ο αιώνα, ενώ η ταυτόσημη για την σύγχρονη εποχή είναι το διανοούμενος. Ως προς τι, όμως, τόσο σχολαστική εξέταση του τίτλου; Γιατί συμφωνούμε με τον Βιζυηνό, που διευκρινίζει: "Μηδ' υποθέσει τις ημάς λίαν μικρολογούντας περί το όνομα την επιγραφήν του βιβλίου. Διάτι [...] είναι αλάνθαστον τεκμήριον τού τε ποσού και τού ποσού των προκαταρκτικών γνώσεων, απ' αν οι συγγραφείς ορμώνται προς το έρπον αυτών [...]".

Ο τίτλος, ακριβώς, του βιβλίου του Παν. Μουλλά δείχνει πως αφορμάται από τα παρισιάνα χρόνια στο πλευρό του Κ. Θ. Δημαρά. Από τις εκδόσεις του Μ.Ι.Ε.Τ., το 2013, εκδόθηκαν δυο βιβλία, τον Φεβ., του Δημαρά, «Σύμμικτα Δ'. Λόγια περί μεθόδου», και στα τέλη του έτους, του Μουλλά. Η Σειρά Σύμμικτα του Δημαρά είχε προγραμματιστεί, ζώντος του ίδιου, να αποτελείται από τέσσερις τόμους με δικά του κείμενα, κατά επιλογή και φροντίδα τεσσάρων νεότερων φίλων του. Πρώτος εκδόθηκε ο τρίτος τόμος, «Περί Καβάφης», σε επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη. Ο μόνος, για τον οποίο ο Δημαράς πρόλαβε να γράψει τον πρόλογο. Όταν κυκλοφόρησε, Άνοιξη 1992, εκείνος είχε αποβιώσει. Ο φροντιστής του τόμου έφυγε τρία χρόνια αργότερα. Ακολούθησε το 2000, ο πρώτος τόμος, «Από την παιδεία στη λογοτεχνία», σε επιμέλεια του Βενιαμίν της τετράδας, Αλέξη Πολίτη. Αρχές 2004, ο Φίλιππος Ηλιού παρέδωσε το σώμα του τέταρτου τόμου, καθώς ο δικός του ήταν ένας προαναγγελθείς θάνατος. Απεβίωσε στις 4 Μαρ. 2004. Δέκα χρόνια αργότερα, ο τόμος εκδόθηκε σε επιμέλεια Πόλης Πολεμίου. Λειτουργοί ο δεύτερος τόμος, περί λογοτεχνίας, που είχε κριθεί ο Αλέξανδρος Αργυρίου. Εκείνος δεν πρόλαβε, παρόλο που είχε το χρόνο. Είναι, ωστόσο, ο μόνος που έφθασε στην ηλικία του Δημαρά και ο μόνος που συνέγραψε Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας.

Ο Ηλιού είχε επιλέξει 301 επιφυλλίδες του Δημαρά. Δυο από αυτές, δημοσιευμένες το 1968, φέρουν τον τίτλο «Η λογοσύνη». Εκεί, ο Δημαράς παρατηρεί ότι η λαϊκή γραμματεία, με έμφαση «στην προφορική παράδοση, τα καθαυτό δημοτικά», επεκρίθη τη λόγια. Ωστόσο, όπως επιχειρηματολογεί, πολλά οφείλονται στην ελληνική λογοσύνη και ο παραμερισμός της αντέγραψε «στην αρμονία στην εικόνα του ελληνικού κόσμου». Αυτή την αρμονία στην εικόνα του κόσμου, που έφρεε εντός του ο Βιζυηνός, θέλησε να αποκαταστήσει ο Μουλλάς, αναζητώντας τον άνθρωπο στον κόσμο του και τοίμημα. Πάντοτε εύστοχος στην επιλογή τίτλου, καθώς οι δρόμοι της λογοσύνης πηγάζουν από Ανατο-

λάς προς Δυσιάς. Σε αυτούς πηγαινοέρχεται ο Βιζυηνός. Σε αυτούς βάσιμα λίγο πολύ και ο Μουλλάς. Στη Σορβόνη, το 1976, παρουσίασε τη διδακτορική διατριβή του για τους ποιητικούς διαγωνισμούς του Αθήνης Πανεπιστημίου στην περίοδο 1851-1877. Όταν έγραφε τα τελευταία κεφάλαια, συνάντησε έναν θρακιώτη, που αποσπά το πρώτο βραβείο στον Βουτυναίο ποιητικό διαγωνισμό του 1874, και πάλι πρωτεύει σε εκείνον του 1876, ενώ, τον επόμενο χρόνο, στον τελευταίο, παίρνει έπαινο. Τον Γεώργιο Βιζυηνό, εικοσιπεντάχρονο το 1874, που τελειώνει με «άριστα» το γυμνάσιο στο Β' Γυμνάσιο της Πλάκας και εγγράφεται στην Φιλοσοφική. Παραδίπλα, στο Βαρβάκειο, παίρνει το απολυτήριο με "σχεδόν καλώς" ένας εικοσιτριάχρονος Σκιαθίτης, που εγγράφεται επίσης στην Φιλοσοφική. Είναι ο Παπαδιαμάντης, με τον οποίο ασχολείται ο Μουλλάς, παράλληλα με την ετοιμασία της διατριβής. Το «Α. Παπαδιαμάντης Αυτοβιογραφούμενος» ολοκληρώνεται στο Παρίσι το 1974, δυσχεραίνοντας, τρία χρόνια αργότερα, την εκλογή του στο Αριστοτέλειο. Στη

Θεσσαλονίκη, θα ξεκινήσει το βιβλίο για τον Βιζυηνό, με το οποίο, το 1980, θα εκλεγεί τακτικός καθηγητής νεοελληνικής φιλολογίας. Εισηγητής, ο Απ. Σαχίνης, ο συνεργάτης του Δημαρά Άλκης Αγγέλου και ο Σαββίδης, που θα κρίνουν αυτήν την εργασία "θετικότερη από την αντίστοιχη για τον Παπαδιαμάντη".

Το 1875, τη Φιλοσοφική Αθηνών θα την εγκαταλείψουν και οι δυο. Ο Παπαδιαμάντης, χωρίς προσπάθεια, θα προσπαθήσει να επιβιώσει στην Αθήνα, ενώ ο Βιζυηνός, με χρηγό σπουδών τον Γεώργιο Ζαρίφη, θα ακολουθήσει "τους δρόμους της λογοσύνης". Ο Μουλλάς δεν θα επιστρέψει ποτέ στον πρώτο. Αντίθετα, θα ξαναγυρίσει στον Βιζυηνό. Όπως σημειώνει στις 18 Δεκ. 2009, "ύστερα από 30 χρόνια". Συγκεντρώνει τα σκόρπια μελετήματα του Βιζυηνού μετά την οριστική επιστροφή του στην Αθήνα, τέλη Μαρ. 1884. Αρχίζει τα Προλεγόμενα. Γράφει μέρος της γενικής εισαγωγής και δυο από τους επιμέρους προλόγους για τα πλησιέστερα στα δικά του ενδιαφέροντα μελετήματα. Τα αφήνει ημιτελή, εγκαταλείποντας τα εγκαθιστά στις 11.9.2010. Όπως τα ημιτελή Σύμμικτα Δημαρά του Ηλιού, έτσι και τα ημιτελή Άπαντα τα κείμενά του Βιζυηνού του Μουλλά τα ολοκληρώνουν μαθητρίες και συνεργάτριες, με επιλεγόμενα και υπόμνημα. Όπως διευκρινίζεται, βασικός σκοπός των επιλεγόμενων είναι η ένταξη του βιβλίου στο συνολικό έργο του Μουλλά. Έτσι, όμως, δεν ολοκληρώνονται τα Προλεγόμενα.

Γεννάται το ερώτημα ποιος μπορεί να ενδιαφέρει αυτό το πολυσέλιδο βιβλίο (σελ. 800), που φαίνεται να εκδόθηκε, πρωτίτως, σαν χρέος προς τον εκλιπόντα. Η συγκεκριμένη έκδοση, ωστόσο, του επιστημονικού έργου του Βιζυηνού ήταν απαραίτητη, ως μέρος των Απάντων του. Ποσα μάλλον τώρα, που όλο και περισσότεροι μελετητές ανακαλύπτουν γόνιμο έδαφος στα μελετήματά του. Ενδεικτικές είναι δυο σχετικές ομιλίες στην τελευταία Δημεριά του Δημοκρίτειου Παν/μίου, με θέμα, «Το εύρος

του έργου του Γεωργίου Βιζυηνού. Παλαιότερες αναγνώσεις και νέες προσεγγίσεις». Κατά τη γνώμη μας, με μια διαφορετική σύλληψη παρουσίαση, θα μπορούσαν να κινήσουν το ενδιαφέρον των σημερινών διανοούμενων. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, πως αυτοί οι τελευταίοι, την μεν εποχή του Βιζυηνού την γνωρίζουν, όσο την γνωρίζουν, με την μεταμοντέρνα, μάλλον απορριπτική εκδοχή της, το δε έργο του Δημαρά και του Μουλλά δεν το εκτιμούν, κρίνοντάς το από όσα λίγα γνωρίζουν και αυτά από δεύτερο χέρι.

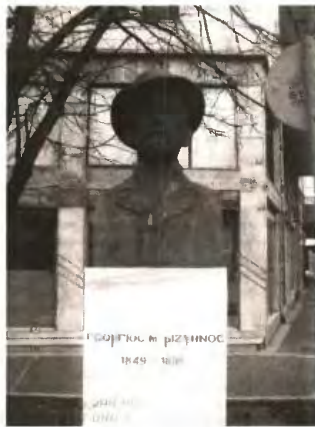
Ως κυρίως επιστημονικό έργο του Βιζυηνού θεωρούνται οι δυο διατριβές του. Η διδακτορική, «Το παιδικό παιχνίδι σε σχέση με την Ψυχολογία και την Παιδαγωγική», που υπέβαλε το 1881 στην Αυτονομία Ακαδημίας της Γοττγίγγης, και η επί υφηγία, «Η φιλοσοφία του καλού παρά Πλωτίνω», στο Αθήνησι το 1885. Συγκεκριμένα, ανακρίθηκε υφηγητής στις 6 Φεβ. 1885. Ο επόμενος, που πήρε το φθισό, ήταν ένας παλαιός γνωστός του από τη Γερμανία, ο Μαργαρίτης Ευαγγελίδης, στις 3 Ιουλ. 1885. Στο εν-

διάμεσο και ενώ αναμενόταν η κρίση, ο Βιζυηνός δημοσίευσε εκτενή βιβλιοκρισία για τη διατριβή του Ευαγγελίδη. Στην αναδημοσίευση στον τόμο, η κριτική καταλαμβάνει 50 σελίδες, όπου, στις 30, ανασκευάζονται σχόλια με σχολαστικές διορθώσεις. Θυμίζει τις διορθώσεις του Κωνσταντίνου Ασύνημου για το πόνημα του Παναγιώτη Σούτσου, χωρίς όμως τη δική του δραστηρική δόση ειρωνίας. Το τρίτο και τελευταίο μέρος από τα Προλεγόμενα, αφορά το επεिताκό δημοσίευμα «Αι εκασταίκα τέχνη και την Α' εικοσιπενταετηρίδα του Γεωργίου Α'». Ο Βιζυηνός παρουσιάζει το ιστορικό της Σχολής των Τεχνών, με αναφορά στους καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς και το άδοξο τέλος τους λόγω της διαμάχης μεταξύ λογίων για το κατά πόσο ο καλλιτέχνης γεννιέται ή γίνεται. Στο δεύτερο μέρος αυτής της μελέτης αναφέρεται στους απόφοιτους της Σχολής -γλύπτες και ζωγράφους- στην εποχή του, θεωρώντας πως υστερούν ως προς τη "γενική διανοητική μορφωση". Στα δυο τελευταία κεφάλαια σχολιάζει γλυπτά οδών και πλατειών της Αθηνάς, κάνοντας ευστοχες κριτικές παρατηρήσεις.

Τα Επιλεγόμενα ξεκινούν με την παρατήρηση, ότι το κείμενο του Μουλλά, "κατά το μέτρο της προαίρεσης, στη λέξη τάρφω". Εκείνο, που πιθανώς να διέφυγε της προσοχής, είναι ότι ο απόσταμα από το δημοσίευμα του Βιζυηνού, το οποίο σχολιάζει αυτή η ημιτελής πρόταση και το οποίο προηγείται, αποτελείται από τρία μέρη, που ο Μουλλάς δεν τα παραθέτει κατά τη σειρά που αναπάνται, αλλά αντιμετωπίζει το δεύτερο με το τρίτο, ώστε να έχει ακριβώς την ευκαιρία να σχολιάσει, ότι το κείμενο του Βιζυηνού με "τους του νεκροταφείου κατοίκους". Όπου και επεξηγεί με προδήλους τους πνευμονικούς συνηθειές: "απευθύνεται φυσικά στους μαρμαράδες-διακοσμητές των τάφων..."

Τα Επιλεγόμενα ξεκινούν με την παρατήρηση, ότι το κείμενο του Μουλλά, "κατά το μέτρο της προαίρεσης, στη λέξη τάρφω". Εκείνο, που πιθανώς να διέφυγε της προσοχής, είναι ότι ο απόσταμα από το δημοσίευμα του Βιζυηνού, το οποίο σχολιάζει αυτή η ημιτελής πρόταση και το οποίο προηγείται, αποτελείται από τρία μέρη, που ο Μουλλάς δεν τα παραθέτει κατά τη σειρά που αναπάνται, αλλά αντιμετωπίζει το δεύτερο με το τρίτο, ώστε να έχει ακριβώς την ευκαιρία να σχολιάσει, ότι το κείμενο του Βιζυηνού με "τους του νεκροταφείου κατοίκους". Όπου και επεξηγεί με προδήλους τους πνευμονικούς συνηθειές: "απευθύνεται φυσικά στους μαρμαράδες-διακοσμητές των τάφων..."

Βιζυηνού μελετήματα

νείας, που κασιότα «Τα Στοιχεία» αναρραπαστικά. Ο Μουλλάς εδραίρει τις εισαγωγικές επιστημονικές του Βιζυηνού περί αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, κυρίως, την εκτενή σύγκριση της κυριαρχής τότε κατάστασης με εκείνης στην Ευρώπη.

Όπως θα αναμενόταν, οδόλιος επιμέρασε η βιβλιοκρισία τους κριτές. Ο Μαργαρίτης ανακρίθηκε υφηγητής, όπως και ο Βιζυηνός. Μόνο που ο πρώτος διδάξε στη Σχολή και το 1894 κατέλαβε την αντίστοιχη έδρα, από την οποία αποχώρησε το 1924, λόγω ορίου ηλικίας. Το κείμενο διατηρεί μέχρι και σήμερα το επιστημονικό του ενδιαφέρον, καθώς η φιλοσοφική θεωρία για την ανθρωπινή γνώση ξεκινάει από τους Έλληνες και οι Γερμανοί καθηγητές του Βιζυηνού ήταν από τους πρωτεργάτες της Επιστημολογίας. Το ίδιο ισχύει και για τα δυο εγχειρίδια, τα οποία ο Βιζυηνός εξέδωσε ως βοηθήματα στα μαθήματα που δίδασκε στο Βαρβάκειο, τα «Στοιχεία Λογικής» το 1885 και τα «Στοιχεία Ψυχολογίας» το 1888, καθώς και για τη δίτομη επιστημονική μελέτη «Ψυχολογικά έρευνα επί του καλού», σύμφωνα και με τον σχολιασμό τους προ εικοσαετίας από την Ε. Ποταμιάνου-Παλλαντίου και πρόσφατα, από τον Ν. Μαυρέλο.

Σε όλα τα μελετήματα, ο Βιζυηνός πείθει ότι γνωρίζει σε βάθος το θέμα του. Κάτι καθόλου αυτονόητο, καθώς κινείται από χωρους αμύγος επιστημονικούς μέχρι τα πεδία της αισθητικής και της λογοτεχνίας. Επιπροσθέτως, επιδεικνύει σχεδόν μυθοπλαστική φαντασία στον τρόπο που παρουσιάζει το πληροφοριακό ολικό και αναπτύσσει την επιχειρη-

ματολογία. Ενώ, το ύψος των περισσότερων, ιδίως όταν τον συνειραίνει το θέμα του, αναμνησκόντας προσωπικές εμπειρίες, αποκτά λογοτεχνική πνοή. Ενδεικτικός είναι ο χαρακτηρισμός από τον Βάλτερ Πούχγκερ ενός μελετήματος, γύρω από "το έθιμο του Καλόγερου και τη λατρεία του Διονύσου στη Θράκη", ως διήγημα. Σε αυτό, διατυπώνεται εισαγωγικά η προκλητική παρατήρηση, ότι "οι κάλογοι παντός έθνους και πάσης εποχής υπήρξαν οι κατ' εσχόλην θιασώται του Βάχχου".

Ένας από τους τρόπους βιοπορισμού του Βιζυηνού ήταν και η συγγραφή λιμμάτων για το εξάτομο Λεξικόν Εγκυκλοπαιδικόν των Εκδότων Μπαρτζ και Χιρστ, σε επιμέλεια Νικολάου Πολίτη. Σύμφωνα με την Ελ. Κουτριάνου, από το 1889 μέχρι το 1893, έγραψε συνολικά 118 λιμμάτα. Ούτε η Κουτριάνου ούτε στα Επιλεγόμενα προσδιορίζεται πόσα από αυτά αφορούσαν ελληνικά θέματα. Ο Μουλλάς επιλέγει 28, με μοναδικό ελληνικό, εκείνο για τη γενετήρα του, τη Βιζύη. Το 1892, υπό τύπον λιμματικού, δημοσίευσε κείμενο για τον Ίψεν, που φθάνει μέχρι το 1886, που γράφτηκε το «Ρομεροχόλι». Δυο χρόνια αργότερα, ο Παπαδιαμάντης μεταφράζει κείμενο για το έργο του 1894, «Ο μικρός Έγιοιλο». Εν κατακλείδι, ο Βιζυηνός επικριτέα τα καινά δαμόνια που εισαγείται ο Νορβηγός, όταν γράφει, "Ο ειδικός μου ο Θεός είναι Θεός νέος, έχουν μυελόν εντός των οστών του".

Στην «Εικονογραφημένη Εστία» δημοσιεύθηκε το κείμενο για τον Ίψεν σε δυο συνέχειες. Η δεύτερη, Ιούν. 1892, δημοσιεύεται όταν εκείνος βρισκόταν έγκλειστος στο Ίδρυμα. Από εκεί θα σταλεί(;) στο ίδιο έντυπο το επόμενο δημοσίευμα, «Ανά τον Ελικώνα (Βαλτισίματα)». Αυτό αποτελεί συνέχεια αντιστοίχου λιμματός στο Λεξικό Μπαρτζ και Χιρστ, με τίτλο «Βαλτιστικόν άσμα». Η μελέτη είναι ένας είδος εισαγωγής στην ευρωπαϊκή μαλαντία, όπου ο Βιζυηνός μεταφράζει μιλιάντες, παραθέτει κάποιες ελληνικές και προσθέτει μια δική του. Υπόθεσι, μάλιστα, τη λέξη βάλιπια, που είχε πλαστεί παλαιότερα κατά ετυμολογική απόδοση της λέξης κρημνιστός.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος από τα Προλεγόμενα, αφορά το επεिताκό δημοσίευμα «Αι εκασταίκα τέχνη και την Α' εικοσιπενταετηρίδα του Γεωργίου Α'». Ο Βιζυηνός παρουσιάζει το ιστορικό της Σχολής των Τεχνών, με αναφορά στους καλλιτεχνικούς διαγωνισμούς και το άδοξο τέλος τους λόγω της διαμάχης μεταξύ λογίων για το κατά πόσο ο καλλιτέχνης γεννιέται ή γίνεται. Στο δεύτερο μέρος αυτής της μελέτης αναφέρεται στους απόφοιτους της Σχολής -γλύπτες και ζωγράφους- στην εποχή του, θεωρώντας πως υστερούν ως προς τη "γενική διανοητική μορφωση". Στα δυο τελευταία κεφάλαια σχολιάζει γλυπτά οδών και πλατειών της Αθηνάς, κάνοντας ευστοχες κριτικές παρατηρήσεις.

Τα Επιλεγόμενα ξεκινούν με την παρατήρηση, ότι το κείμενο του Μουλλά, "κατά το μέτρο της προαίρεσης, στη λέξη τάρφω". Εκείνο, που πιθανώς να διέφυγε της προσοχής, είναι ότι ο απόσταμα από το δημοσίευμα του Βιζυηνού, το οποίο σχολιάζει αυτή η ημιτελής πρόταση και το οποίο προηγείται, αποτελείται από τρία μέρη, που ο Μουλλάς δεν τα παραθέτει κατά τη σειρά που αναπάνται, αλλά αντιμετωπίζει το δεύτερο με το τρίτο, ώστε να έχει ακριβώς την ευκαιρία να σχολιάσει, ότι το κείμενο του Βιζυηνού με "τους του νεκροταφείου κατοίκους". Όπου και επεξηγεί με προδήλους τους πνευμονικούς συνηθειές: "απευθύνεται φυσικά στους μαρμαράδες-διακοσμητές των τάφων..."